הכא תורה דיליה היא הדר אמר רבא [א]אין תורה דיליה היא דכתיב [1]ובתורתו יהגה יומם ולילה איני והא רבא משקי בי הלולא דבריה [ב]ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרב פנחס [ג]בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה איקפד ואמר הנו רבנן רבנן והנו רבנן לאו רבנן ותו רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לר' יצחק בריה דרב יהודה ולא קם מקמיה ואיקפד אפ"ה [א]הידור [ד]מיעבד ליה בעו אמר רב אשי אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול מיתיבי מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית [ה]המשתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתנו לר' יהושע וקיבלו אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל [ו](ברבי) עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש [ז](אברהם גדול ממנו ושמש) אברהם גדול הדור היה וכתוב בו [2]והוא עומד עליהם ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אלא אי איתמר הכי איתמר [ח]אמר רב אשי אפילו למ"ד [ב]נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [ג]מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר [3]שום תשים עליך מלך [ט]שתהא אימתו עליך: [י]ת"ר [4]מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר [5]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר [ד]אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר [6]ה' קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת [ה]לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור [ו]יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת [כ]דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך [ל]רבי שמעון בן אלעזר אומר [ז]מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום [ח]אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר [ט]אפילו יניק וחכים מ"ט דרבי יוסי הגלילי אמר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום והדרת מ"ש דפלגינהו רחמנא למימר דהאי לאו האי והאי לאו האי ש"מ אפי' יניק וחכים ות"ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת [מ]ותנא קמא מ"ט אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי א"כ נכתוב רחמנא

מפני

הכא תורה דיליה היא. בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה: **ובתורתו יהגה.** כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה בתחילה היא נקראת תורת השם ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו: **רבנן.** אתם חכמים וחשובים בעיניכם שלא עמדתם מפני ורבנן חביריכם דקמו מפני לאו רבנן נינהו ובלשון תימה אמר להם: **הידור.** לנוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו: **לא נדמו לו אלא לערביים.** שאמר להם ורחצו רגליכם[נ] שהערביים משתחוים לאבק רגליהם כדאמרן בבבא מציעא (ד' פו:) אמרו לו בערביים חשדתנו שמשתחוים לאבק רגליהם: **רבן גמליאל ברבי.** כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבגמ': **זקן אשמאי.** אדם רשע ועם הארץ[ס]: **מזקני ישראל.** גמר זקן מזקני מה להלן גדולים וחכמים דכתיב (במדבר יא) אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו: **אין זקן אלא זה שקנה חכמה.** ולשון נוטריקון דבר הכתוב ולקמיה פריך היינו ת"ק: **אלא במקום שיש לו הידור.** בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות[ע] דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד: **יכול יהדרנו בממון.** יכול יהא הידור זה הידור ממון לכבדו בממון: **יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו.** לקמן (דף לג.) פריך אטו ברשיעי עסקינן: **דבר המסור ללב.** ללבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע ושידינוהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שכל המחשבות גלויות לו ויודע בך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת: **שלא יטריח.** אם יכול לילך דרך אחרת שלא יעמיד את הציבור: **זקן ויראת.** להכי סמך ויראת לזקן לומר שאף הזקן יירא: **כל שיבה במשמע.** ואפי' זקן אשמאי: **ת"ק סבר יניק וחכים לא.** והכי קאמר תנא קמא אין זקן אלא זקן שהוא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו' והתם זקנים וחכמים היו כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים וידועים הוו: **ור' יוסי הגלילי.** דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש ודריש ליה זה שקנה חכמה סבר אפי' יניק וחכים: **אי סלקא דעתך כדאמר ת"ק.** דחד הוא דאיירי ביה קרא שיבה והוא חכם נכתוב מפני שיבה זקן תקום והדרת ונגמר ג"ש מאי שנא דפלגינהו ש"מ תרתי מילי נינהו וה"ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ואפילו יניק ומדקפיד אחכמה אמרינן נמי שיבה לאו זקן אשמאי קאמר דליכא למימר רבי יוסי אזקן אשמאי נמי פליג אם כן היינו איסי בן יהודה: **משום דבעי למיסמך.** לומר שלא יטריח כדלעיל: **כדקאמר רבי יוסי.** דתרי נינהו נכתוב בתרווייהו קימה והידור:

יכול

זקן אשמאי. פי' בקונטרס אשמאי רשע[א] ועם הארץ וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזלזלו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות[ב] (דף לג:) כלומר בור ועם הארץ[ג] כדמתרגמינן והאדמה לא תשם וארעא לא תבור (בראשית מז): **ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש כו'.** לאו גזירה שוה[ד] גמורה היא דאם כן ליבעו מומחין כי התם[פ] אלא לא הוי אלא הוכחה בעלמא דזקן אשמאי אינו[ה]: **מאי שנא דפלגינהו ש"מ דהאי לאו האי.** וה"ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ש"מ אפי' יניק וחכים ופירש בקונט' מדקפיד קרא אחכמה ש"מ דזקן לאו אשמאי אלא בעינן חכמה בהדיה דליכא למימר ר' יוסי נמי אזקן אשמאי פליג וקאמר דלא בעינן חכמה דא"כ היינו איסי בן יהודה[ו] כן פירש הקונטרס ועוד מוסיף ר"י דליכא למימר נמי דודאי פליג ואמר זקן אשמאי מהני ואיסי פליג עליה ואומר אפי' סבי דארמאי דהא כל שיבה במשמע קאמר הא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן עובד כוכבים צריך לכבדו ועוד דלקמן (דף לג.) קאמר דרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי ארמאי ותלי טעמא בכמה הרפתקי עדו עלייהו ולא קאמר משום דאיסי[ז] וא"ת כיון דבהדי שיבה נמי בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמרבה אפי' יניק וחכים שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא כיון דאפי' יניק וחכים כ"ש שיבה וחכים דמי גרע אם הוא זקן בהדי חכם וי"ל דאי לא כתב רחמנא שיבה ה"א דניבעי זקן וחכם ממש אבל יניק וחכים לא להכי אתא שיבה לגלויי דלא בעינן זקן וחכים אלא בחד לחוד סגי אפילו יניק וחכים ומיהו קשה דאם כן מאי קאמר אי ס"ד כדקאמר ת"ק לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום אדרבה לא לכתוב אלא זקן דהא נמי אמר זקן בלא שיבה זקן במשמעו זקן ממש משמע אלא ודאי זקן יניק וחכים משמע והדרא קושיא לדוכתיה ונראה לר"י דודאי יניק וחכים צריך שיהא מופלג ולכך איצטריך שיבה אע"פ שאינו מופלג דכך לי זקן שאינו מופלג כמו יניק וחכים שהוא מופלג אבל אם היו שוים בחכמה היניק והזקן צריך שיעמוד היניק מפני הזקן דגבי יניק צריך שיהיה מופלג בחכמה וגבי זקן אינו צריך:

אין

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ה מהל' ת"ת הל' יא טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף לב]:
שנה ב מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל"ו טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף יד:
שנו ג מיי' פ"ב מהל' מלכים הל' ג:
שנז ד מיי' פ"ו מהל' ת"ת הלכה א סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' א:
שנח ה מיי' שם הל' ב טוש"ע שם סעי' ד:
שנט ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
שס ז מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ו:
שסא ח מיי' שם הל' ט טוש"ע שם סעי' א:
ט מיי' שם הל' א טוש"ע שם:

◆

תורה אור השלם

1. כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: תהלים א ב
2. וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: בראשית יח ח
3. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
4. מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט לב
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז
6. יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: משלי ח כב

◆

תוס' ר"י הזקן

הלולא. חופה. מדלי. מגביה להם הכוס שישתו. רבנן רבנן. כלומר אלו שעמדו מפני אינם גדולים ואתם גדולים ולפיכך לא עמדתם הלא אף הם גדולים. אשמאי. בור. לא תשם [בראשית מז, יט] לא תבור. מזקני ישראל. וחכמים היו שהרי שרתה עליהם נבואה. שיש בה הידור. שניכר שלכבודו עשה והיינו כשהוא קרוב. בממון. ליתן לו משלו. יעצים. לשון עוצם עיניו מראות ברע [ישעיה לג, טו], כמו סוגר. ויראת מאלהיך. כלומר אע"פ שאתה עושה בדרך שלא יחשדוך בני אדם על זה שיחשבו שלא ראיתו ולא ידעתו יש לך לירא מהשם שיודע לבבך. יטריח. שלא ילך תמיד לפניהם שיטרחו לעמוד. זקן ויראת. אף לזקן נאמר ויראת.

מסורת הש"ס

א) ע"ז יט, ב) [בכת"י: ודלין], ג) ס"א בני, ד) [בכת"י: בעי ליה למיעבד. וברי"ף ורא"ש: בעי למיעבד ליה], ה) [בכת"י וע"י: משתה. וכצ"ל. יעב"ץ], ו) [בילקוט רמז רכט בפ' בשלח העתיק דרבי], בכת"י איתא, ברבי וכ"ה בדפו"ר, וע"י. והוקף ע"י הרש"ל ע"ש, ובר"ש מדעסויא, ז) ס"א ל"ג, ח) סנהדרין יט: כתובות יז. סוטה מא:, ט) [סנהדרין כב.], י) ת"כ פ' קדושים פרק ז תוספתא דמגילה פ"ג הט"ו, כ) [ב"מ נח:], ל) [לקמן לג:], מ) [עי' תוס' פסחים כא: ד"ה לכתוב ומה שציינתי על צידו], נ) [בראשית יח, ד], ס) [ברש"י שברי"ף נוסף: שמלא אשמות], ע) [לקמן לג ע"א], פ) [עיין סנהדרין ב ע"א],

◆

מוסף רש"י

אין תורה דיליה היא. נקראת על שמו של אותו תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם (ע"ז יט.). **בי הילולא.** חופה (עירובין נד.). **ודלי ליה כסא.** הגביה להן הכוס להשקותן (רש"י רי"ף). **ברבי.** גדול הדור היה וכל היכא דקרי ליה ברבי לשון חכמה וחריפות הוא (לעיל כא:). **שום תשים עליך מלך.** ישראל הוזהרו שישימו עליהם שימות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה (כתובות יז.). **ה' קנני ראשית דרכו.** מפני שכשעלה במחשבה לפניו לברא את עולמו נתקיים העולם בשביל התורה (אבות פ"ו מ"יא). **דבר המסור ללב.** של אדם, נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות (ב"מ נח:). **ויראת מאלהיך.** יש לך לירא מן היוצר היודע מחשבתיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו (לקמן לג.).

◆

מוסף תוספות

א. מלשון אשם. רמב"ן. ב. לענין מזוזה פתחי שמאי כלומר פתחים ריקים שאין שם משקוף. שם. ג. בלא תורה. תוס' רי"ד. אלא שהוא בעל מידות. מאירי. והיינו דממעט אין זקן אלא חכם, ומשום הכי פליג איסי ואמר כל שיבה במשמע. רמב"ן. ד. מתוך פרש"י משמע דדריש ג"ש זקן מזקני וכן פירש בהדיא בשמעתין גבי אי ס"ד כדאמר ת"ק. תוס' הרא"ש. ה. דאשכחן זקן בלשון חכם. ריטב"א. ו. דע"כ איסי בן יהודה סבר דזקן היינו יניק וחכים. תוס' הרא"ש. דכיון דס"ל דשיבה משמע אפי' אשמאי א"כ זקן לאו פירושא דשיבה הוא אלא באפי נפשיה קאי וליניק וחכים אתי דאי זקן וחכים ל"ל משום חכמה תיפוק לי משום זקנה. ר"ן. ז. אלא מפני דרך ארץ היו חולקים להם כבוד ולא בא איסי לרבות אלא זקן אשמאי ולא סבי דארמאי. תוס' הרא"ש.